

KÖNYVEK KÖZÖTT

MÁNDY IVÁN HALHATATLAN

Köztünk vagy — ezzel a találó címmel jelentetett meg Darvasi Ferenc antológiát azokból a beszélgetésekből, amelyeket az író életének még élő és hiteles tanúival folytatott. A címválasztás nagyon szerencsés: ez a különös író, a magyar novella egyik legnagyobb, legeredetibb mestere valóban köztünk van, és remélhetően ott is marad. A hivatásos irodalomtudósok ugyan némi gyanakvással tekintenek rá, a modern irodalomszemlélet megalapozója, a talán legnagyobb kisugárzású tudós sommásan „kismesternek” minősítette. Íróársai többsége azonban másként gondolta és gondolja. Kinek-kinek megvan a művei alapján kialakított olvasmányélménye, s akinek olyan szerencséje volt, hogy személyes közelségébe kerülhetett, elbűvölve emlékezhet színes, kedves egyéniségére, kristálykemény jellemére. Mosolygott, de a meggyőződéséhez ragaszkodott. Kiszorították az irodalmi életből, mások neve alatt jelentkezett a rádióban, vidéken tartott ismeretterjesztő előadásokat (*Előadók, társszerzők*), de sosem panaszkodott. Járt-kelt a Tisza Kálmán tér környékén, figyelte az egyszerű embereket, cetlikre jegyezte mondataikat, amelyek visszaköszönnek novelláiban. Az emberek és emberi érzések írója volt, sokkal jobban érdekelt a kórház előtt üldögélő, szütyőjét szorongató néni, mint az élet „nagy” eseményei. Na és a futball! A 33 FC, amelynek nem volt saját pályája és a legendás kapus, Zsák Károly igyekezett megakadályozni az ellenfél csatárait a gólszerzésben. Az Ülői úti Fradi-pályán találkoztam először vele (és Zelk Zoltánnal). Szerintem a hangulat és egy-egy sajátos, a múltba révedő szurkoló jobban érdekelt, mint az eredmény. Fújta a csapatok összeállítását, s ha néha kétsége támadt, fiammal konzultált telefonon. Amikor engedélyt kaptam, hogy apámat elszólítsam a róla elnevezett asztal mellől, hogy együtt induljunk haza, látomra felélénkült. Nem érdekelt az a fennkölt eszmecsere, amelyet atyám Nemes Nagy Ágnessel folytatott, nem foglalkoztatták az úgynevezett irodalmi élet eseményei, melyekről Lengyel Balázs és Vargha Kálmán suttogtak, többnyire Ottlik volt a beszélgetőtársa, de az *Iskola a határon* szüntelenül haragvó írója lenézte a labdarúgást, az „úri sport”, a tenisz érdekelt, ám ez Mándyt hidegen hagyta. Néha helyet szorított maga mellett a nevezetes asztalnál, s megbeszéltük a vasárnapi Fradi-meccs esélyeit.

Lányom róla írta szakdolgozatát. Megismertetem Mándyval; egyik törzshelyén, az Andrassy úti expresszó emeletén. Azt a sárga lében úszó, poko-

lian száraznak látszó kuglófot eszegette, s derűsen fogadta a csinos kiszolgáló lányok hódoló menétét. „Ivanka” óriási becsben állt, s elámultam, milyen beleérzően, kedvesen beszélgetett velük. Tényleg érdekelte, hogyan alakul a sorsuk, sosem „felülről”, fölényesen csevegett velük. (A csúnyábbak nem álltak közel a szívéhez, azokat egy, akkor az uralkodó párt egyik szócsövéhez kommandálta.) Választékos, udvarias, és mintha skatulyából húzták volna elő, nagyon elegáns úr volt.

Egyszer sikerült rábírnom, találkozzék a szeminaristáimmal. A szokott létszám három-négy-szerese várta. Ahogy mondani szokták: a csilláron is lógtak. Meglepett a nagy érdeklődés: Mándy nem volt és ma sem „tananyag”. (Megismerésében és népszerűsítésében nagy érdemei vannak Erdődy Edit kisonográfijának.) Óriási sikere volt, lenyűgözött mindenkit iróniájával, szellemességével. Láthatóan élvezte a sikert, szívesen zsebelte be a tapsokat, s még hosszán beszélgetett az egyetemistákkal. Csak ebédidőben távozott, ez „szent” időpontnak számított.

Egyik kedves emlékemet fényképész is megörökítette. Arra már nem emlékszem pontosan, Babitsról vagy a *Nyugatról* beszélgettünk a Fészekben. Nem tudom miért, rám esett a választás, mint moderátorra. A beszélgetőtársaim: Baróti Dezső, Lengyel Balázs, Somlyó György és — Mándy derűs mosollyal üldögélnek. Mándy akkor már az Aulich utcában lakott (olykor nem kevés iróniával emlegette, hogy lakásuk megfigyelőállomás lett, onnan figyelték az arra illetékesek a Batthyány-szobornál sorakozó tüntetők „ellenzéki” megmozdulásait), taxival mentem érte. Útközben elpanaszolta, szédül, fáj a dereka, nem szívesen mozdul ki otthonról. A beszélgetés során Baróti Dezső szokása szerint derűsen anekdotázott a közönség nagy gyönyörűségére, Lengyel Balázs kis értekezést vágott ki; Somlyó személyes emlékeit sorolta, Mándy pedig előzékenyen hagyta őket beszélni. Végül ő is megszólalt. Még ma is hallom, amint egy hosszán elnyújtott „óóó” hanggal indított. Mindenki megérezte, mit jelent ez az indulatszó: az aranykort idézte. Látni vélhettük a pályakezdő írójelöltet, amint kézírataival a hóna alatt a *Nyugat* szerkesztőségébe halad a Károlyi-kerten át, ahol a gyerekek sivalkodásából egy kórus intonációját vélte kihallani: „Í-ró I-ván, í-ró I-ván”. Leadta a kéziratokat („Próza: Gellért!”), s várt-várt. Sosem írt a *Nyugatba*, végül a kiáltozóknak mégis igaza lett: író lett, nem is akármilyen.

Egyik este felhívott. Síri hangon szólt a kagylóba, mint akit borzalmas betegség szorongat. Rémműlten kérdeztem bajáról. Kiderült, felesége kirándulni vin-

né. Igazi csapásként élte át, de ment. Talán meg is játszott magát. Eljátszotta az üldözött beteget. Nem esett neheze: egész életében volt valami játékos-ság, s amint tudjuk, a játék nagyon komoly emberi tulajdonság. Aki nem tud játszani, mosolyogni sem tud. Magán sem, az élet bakugrásain sem. Az ilyen mindig komoly, mosolytalan emberek a legfárasztóbbak. Körülötte mindig vibrált a levegő, sosem lehetett tudni, mikor mond valami egészen váratlant, amiről az első pillanatban az az érzésünk, nem illik oda. Később ébredünk rá: épp ellenkezően. A lényegét mondta ki, nem körmondatokban, mert neki elég volt egy tő- vagy hiányos mondat is.

Ha lehet némi hiányérzetünk a kötet beszélgetéseit olvasva, talán épp ennek a váratlanságban, tömörségben megjelenő kifejezésmód megfejtése. (Lehet, hogy fölösleges művelet, hiszen sokszor bebizonyosodott, hogy az irodalomtudomány mérlege nem hitelesít, hanem bármilyen pontosan mér is, valami mégis hiányzik az eredményből. Ám ez a látszólagos apróság épp a lényeg. Kevés író tudnék megnevezni, aki hozzá hasonló pontossággal, hitelességgel ragadta volna meg az élet lényegét, az ember elesettségét, jóra törekvését, létének távlatait, melyeket mindnyájan megvalósítanánk, ha nem lennénk túl esendőek és kicsinyek.) Sokan elmondják a megkérdezettek közül, melyik a legkedvesebb Mándy-novellájuk, de kevesebben fogalmazzák meg, miért. Nem rosszállásként mondom: nehéz a szíven ütő élményről objektíven beszélni. Mert a „kismesternek” nevezett Mándyt csak az érti, aki a szívével is olvas, és a megszakított cselekményt a látszólag hanyagul odavetett mondatokkal a szívében hallja visszhangozni.

Néhány kísérlet történi stílusa, írásmódja jellemzésére Mindben van igazság, de egyik sem teljesen meggyőző. Felvillannak a különféle izmusok, de a legmeggyőzőbb mégis a „mándyzmus” a magában álló író kifejezésmódjának megnevezésére. Az viszont teljesen igaz, hogy az ifjúságnak szánt Csutak-könyveket felnőtt szemmel is lehet olvasni, úgy is a teljesség benyomását keltik. A *Locsoló kocs*i hőse látni véli a hangversenyt hirdető plakátot. Rajta a felirat: „Dirigent Omasics”. Mint a hasonló falragaszokon: „Dirigent Arturo Toscanini”. A gyerekek aligha mond bármit is a „Dirigent”, ez a felnőttek birodalmába vezet. Mégis, ha az egyetemistáktól kérdezem: melyik a legkedvesebb, emlékezetes olvasmányuk, ezt a regényt említik.

Egyébként valóban nem a regény volt az igazi terepe. Elég volt egy novella, hogy világot teremtsen, és benépesítse külön figurákkal, akiket megfigyelt, remekül ismert. A piac, ahol Blúz úr szűk ruhát erőltet a bávatag vevőre. A játszótér a két Oprával (az *Egyérintő* igazi remeklése), a tüneményes Vera-novellák, a *Mi van Verával?* kancsal világa. Kolozsvári Grandpierre Emil egy ideig azzal kísérle-

tezett, hogy bemutassa a társadalom mélyvilágát, s ennek saját szókincset alkotott. Mándy érzésem szerint mélyebbre hatolt, nem beszédmódjuk alapján ábrázolta hőseit, hanem tetteik alapján, vagy ellenkezően, az izgatta, mit nem tettek meg, mit tettek volna.

A pálya szélén című regény, amelyről kevés szó esik a gyűjteményben (a megkérdezett asszonyok, lányok számára érthetően semmit sem mond), igazi regény, bár a témája valóban belterjes. A három nagycsapat (nem nehéz rájuk ismerni: a Fradiról, az MTK-ról és az Újpestről van szó) játékosügynökei mindent megtesznek, hogy megszerezzék a külvárosi kapust, s amikor Csempe-Pempe (micsoda remek név!) már-már célba ér, a hálóőrt fejbe rúgatják, nehogy a rivális megszerezze. A befejezés mégsem tragikus, a hazafelé ballagó Csempe-Pempe egy tehetséges fiút pillant meg, s megkéri, menjen a csapat edzésére, lehet belőle valaki. Minden befejezés valami újnak a kezdete. Ilyen szemmel érdemes olvasni az apa-novellákat. Az író édesapja újságíró volt, de a nagy kiugrás folyton váratott magára. Garniszállókön lakott a fiával, rejtelmes úton-módon szerzett pénzt, s a körülötte felbukkanó vagy elmerülő, hozzá hasonló ügyeskedők próbálták tempózni a mélyvízben. Néha elsüllyedtek, máskor kapálódzva, a megfulladás rémétől fenyegetve valahogy kievickéltek. Olyan témát kínáltak, amelyből élete végéig meríthetett az író. Ironikusan, mégis együtt érző szeretettel ábrázolta küzdelmüket, s olyan közeg belső életére figyelmeztet, amelyet kevesen ismernek, s csak ő tudta bemelni az irodalomba.

Nagy szerencsére a legendás folyóirat, az *Újhold* egyik alapítójával, Rába Györggyel dolgozhattam együtt. Természetesen kérdeztem a lapról és barátairól. Kölcsönösen vonzódtak egymáshoz Mándyval, bár amikor az utóbbit kérdeztem Rábáról, ennyit mondott derűsen: „Fura pofa”, de olyan hangon, hogy érezni lehetett, szereti pályatársát, aki valóban furcsa, nehezen megnyíló író volt, éppen ezért minden félmondatának súlya, jelentése volt. Mi a varázsa? — valami ilyesmit kérdeztem tőle Mándyról. Nem válaszolt azonnal. Megrágtá minden mondatát. „Amit megsejtet” — mondta végül. Mándy mondatai többnyire valóban sejtelmesek, túlmutatnak önmagukon. Joggal mondja némelyik emlékező: idegenkedett a realizmustól. Pontosabban: az ő realizmusa olyan volt, mint az élet, egyszerre több réteget fényképezett egymásra, a történetmondás mögött érzések és gondolatok is felsejlenek, s mintha arra buzdítaná olvasóit, hogy induljanak vele egy bonyolultabb, a leglényegyet hordozó világba.

Alkotásmódjáról, műveiről, melyeket át- meg átszótt személyisége, talán Ács Margit mondja el a legérdekesebbeket. Jellemzése azért is fontos, mert

megvilágítja a vonásait is, amelyek megkülönböztették Lengyel Balázstól és Nemes Nagy Ágnestól, akik a folyóirat vezéregyéniségei voltak. „A többi újhoidas legendájához hozzátartozott a politikai üldözöttségük nem gyógyuló sebe. Ő viszont nem akart mítoszt teremteni magának, keserves sóhajjal intézte el efféle emlékeit, igaz, ha szóba kerültek a szellemi terror »élmunkásai«, összeszűkült a szeme a haragtól. Egyszerűen gyermeki lélek volt, nem volt hajlandó megbocsátani, de már annak is örült, hogy végre nem bántják.”

Ezeket a zaklatott éveket sajátos módon dolgozta föl: „kiírta magából” emléküket az *Előadók, társ-szerzők*-ben. Az persze jellemzője a kornak, hogy voltak, akik dülten olvasták a könyvet. Egy jó érzékű irodalomtörténész — hadd hallgassam el a nevét — fülem hallatára hívta fel Tóth Dezsőt, mondván, ez a könyv „sért bennünket”. (Azóta egész más csapat mezébe öltözött.) Nem esett baja, nem tiltották be a könyvét, amely hitelesebben ábrázolja az ötvenes évek fojtogató levegőjét, mint bármelyik történelmi analízis. Felejthetetlen az az epizód, amelyben arról ír, hogyan küldték népnevelő előadást tartani. Gyér érdeklődés mutatkozott, Gorkijnál jobban érdekelt a művelődési ház közösségét a meccsközvetítés. Igaz, a „népnevelő elvtárs” ismeretei is hiányosak voltak, ezért inkább átsiklott Csehov világába. Azt hinnénk, anekdota. Nem az! Az író számára ez az ironikus megközelítés volt a korszak ábrázolásának egyetlen útja, s ezen az úton nagy léptekkel haladt előre.

Még azokat a korábban az *Újhoid* körébe tartozó írókat is alig titkolt ellenszenvvel szemlélte, akik félelemből vagy karrierizmusból hangot és meggyőződést váltottak. Közéjük tartozott a különben nagyon művelt, sokoldalú Somlyó György is (Deveszeri Gáborról, Somlyó barátjáról mások őriztek rossz emlékeket). Tóth Krisztina mondja el, hogy az Írószövetség egyik gyűlésén Mándy meglátva Somlyót, faképnél hagyta a rendezvényt. (Én a már említett *Nyugatról* vagy Babitsról tartott rendezvényen nem tapasztaltam ilyesmit.) Tóth Krisztina különben nagyon szépen, hitelesen idézte föl az íróhoz fűződő kapcsolatát. Szavaiból is bebizonyosodik, milyen beleérző, megértő ember volt Mándy Iván. Érthető, hogy elvesztése mindenkit megrázott, és Tóth Krisztina ritka szépen búcsúztatta. Elmondja, mennyire tetszett az írónak egyik versének ez a sora: „két pálma fejben sakkozott”. Való igaz, a pálmák egy Mándy-novellában is sakkozhatnának, hiszen különös vonzalom fűzte a tárgyakhoz. Felesége mondja el, hosszan nézegetett például egy létrát, mintha élete titkairól faggatná.

Mégis vitatható, hogy szimbolista író lett volna, bár némelyik elbeszélésében a tárgyakban valóban emberi vágyak és tulajdonságok sűrűsödnek össze. Az iskolai padok a pincében, amelyek egyikébe va-

laci egy szívet vésett... az útra kelő létrák... Ám azt is észre kell venni, hogy a tárgyak legnagyobb többsége állandóan — képzeletben vagy valóságosan — úton van. Megismétlik *A huszonegyedik utas* történetét. Ebben emberek indulnak el, hogy békére, boldogságra leljenek. Ősi jelkép: a világtól, háborúktól, emberi gonoszságtól megcsömöröltek tudatában élt a Boldogok Szigete vágyképe valahol nyugaton; Horatius fel is szólította őket, induljanak, keressék meg, ott végre békességre lelnek. Mándy elképzelése szerint is kell lennie valahol a mi kis világunkban is olyan helynek, ahol nyugalom van, nem egymás torkát szorongatják, nincsenek ki-velevezettek, mesterségesen felpumpáltak, akiket majd levadásznak. A létrák majd hamarabb célba érnek...

Még egyszer elmondanám: jó volt visszaidézni Mándy Ivánt, az embert. Az író megidézéseire is van módunk, csak nekünk is hallanunk kellene azt a hangot, amelyet Szent Ágoston: „Tolle, lege!” — Vedd és olvasd! (*Corvina Kiadó*, Budapest, 2015)

RÓNAY LÁSZLÓ

BOZÓK FERENC: TÜKÖRTENGER; HOLT KÖLTŐK TÁRSTALANSÁGA

Bozók Ferenc majd tíz éve sorjázó verseskötetei, illetve rendszeres publikációi olyan — Alföldy Jenő szavaival élve — „enigmatikus miniatűrök” mentén rajzolják ki a szerző sziluetttjét, amely rejtekezése ellenére sajátos tónusokkal teszi felismerhetővé a költeményeket. A klasszikus formákhoz vonzódó, romantikus és dekadens vonásokat is magán viselő szövegvilág valóban gyakran indul ki mikroszkopikus, természet közeli, földhöz kötött, ám végtelenbe vegyülő megfigyelésekből. Akár hangulatlírának is mondhatnánk ezeket az egy-egy rezdülésből kibomló írásokat, ha nem társulna hozzájuk a mögöttük meghúzódó filozofikus horizont, a lírai alany metafizikai megismerésvágya.

Bár a szerzetesköltő kézjegye magán viseli a keresztény hagyomány lenyomatát, korántsem tételes, példázatszerű művekről van szó, mindinkább — a felekezetségtől bizonyos értelemben független — magánszemély vívódásai, identitásbeli-egzisztenciális küzdelmei kerülnek előtérbe, még ha burkolt formában is. „A végtelenbe mártva él az ember. / Lakása földgolyónyi társ-talanság, / és kozmikus, tágas bizonytalanság / sodorja őt, miként plankton a tenger” (*Ember*). Mind a (folyóiratokban közölt verseket tartalmazó) *Tükörtenger*, mind pedig a (főleg költőelődöket megidéző) *Holt költők társ-talansága* című 2015-ös kötet ezt a sodródó, de a sodrásra magát rábízó

lelkialkatot tükrözi, melynek érzékenysége furcsa módon egyszerre tágítja ki és szűkíti le az általa kialakított szövegtereket. Mintha a formai költőségekkel párhuzamosan egy másfajta (nem tartalmi, inkább — Pilinszky kifejezésével — az adott mű ideáját őrző *metaformán* innen) korlátozó tényező is bejátszana a sorok rendezésébe, amely ugyan biztonságos mederben tartja a versszakokat, olykor azonban — a szerzői közvetítés felületességénél, stilisztikai elnagyoltságánál fogva — nem képes átszűrni magán az élő és organikus vershez szükséges szellemképet. „Anyagban hisz, s a végtelennek papja, / vagy Istenben, a minden-alkotóban, / öröktől mozdulatlan mozgatóban. / Hit és bizonytalanság éje, napja.” — folytatódik az emblemikusnak is nevezhető *Ember* című vers. Bozók Ferenc költészetének bizonytalanságai a személyesen emberi szinten túl talán a fentebb megközelíteni próbált, időről időre megmutatkozó jelenlét-hiányban keresendők. Az *Énangyal*nak hívott felettes (ihlető?) ezek szerint néha a szerzővel azonos jelenség — vagyis csak annyit fed le a valóságból, amennyi ő maga lehet.

„Folyóiratba haltam, ám / szelíd vagyok, ne féljetek. / Lapozzatok belém, s talán... / talán kicsit feléledek.” — szól a *Folyóiratba haltam* című vers pár sora a holt költőket megidéző kötetből, ha öntudatlanul is, de utalva a másik, folyóiratközléseket összegyűjtő könyvre (Baka István egyik utolsó versére rimelve — vö. „...jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótárba írj be s néha / lapozz föl engem és leszek” (B. I.: *Csak a szavak*). A modern klasszikusok stílusában a magyar- és világirodalom nagyjait megszólító Bozók hol játékos humorral, hol komolyra fordítva a szót idéz el a benne élő, általa megformált portrékon. A legtöbb elődöt nevesíti, de akadnak olyanok is, akik mintegy felrémlenek a sorok közül; így tűnik elő Dsida Jenő is az *Éjszonnét*ben: „Teáskanál kavarja éjjelem, / merítsd a kozmosz-éjbe életem, / kavarj sötét teádba, Istenem.” Vagy József Attila a *Nyárszonnét*ben: „A Nap, miként a sör: ragyog, pezseg, / s a fellegek, miként a sörhabok, / fodor-ruhás barokkos angyalok.” Esetleg Örkény a *Szoba, kiáltással* négyesorosa mögött: „Szobámban alvó sikoly lakik / folyton becsengetnek valakik / s mert nincsenek rám belátással: / Szoba kiadó, kiáltással.” stb. A múltból kísértő árnyak, ködös emlékképek közül lép ki, a mai Budapest díszletei előtt sétál el a jelen idő költője, aki a mívés stílusimitációk között egy-egy vers erejéig magával is eltársalog. Majd megáll szobájában a tükörnél. Vagy a versek fölött időz egy kicsit.

„... két tükör ha szembe fordul / szűkülnek de végtelenbe” — olvashatjuk a *Tükörzemek*ben, fel-

idézve Weöres pár sorát: „Tükör, nézz a tükörbe!” Bozók Ferenc világtükreben az önmaga hasonlatosságára formált valóságot szemlélhetjük, saját arcmásával együtt, tengernyi hangulattal, tele a természet apró rebbenéseivel, a nagyváros zakatoló zörrenésével, és csenddel — az *Énangyal* óvó szárnyai alatt. (*Rézbong Kiadó, Göd, 2015; Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015*)

PAPP MÁTÉ

MAX PICARD: MENEKÜLÉS ISTEN ELŐL

Az emberiség mindig is menekült Isten elől, ám most, hogy a hit objektív világgént már nem létezik, egyenesen beszorultunk a menekülés kegyetlen világába — ez lehetne Max Picard nemrég megjelent könyvének alaptézise. A zsidó származású svájci író, költő, kultúrfilozófus 1934-ben kiadott, s most magyarra lefordított műve sok szempontból ma is aktuális lehet.

„Az ember a menekülésben való részesedése mértékében létezik csupán.” (8.) Picard szövegében, mely műfajilag kissé nehezen besorolható, hiszen egyszerre filozófiai és irodalmi mű, mindent a menekülés mozgat, mindent a menekülés magyaráz. A könyv állításait a világháború utáni kiábrándultság és pesszimizmus mozgatja: a 20. század emberének kíméletlen kritikáját adja a szerző. „Apám ismerte a mély szomorúságot is. Láta az ember mérhetetlen gonoszságát — már 1914 előtt sejtette, mi történik majd 1933–1945 között” — ezt az író fia, Michel Picard meséli el a könyv függelékében.

A filozófus-író valóban nem ismer mértéket a világ hanyatlásának megfogalmazásában. Nem véletlenül írja Hermann Hesse, hogy ez Picard „talán legszebb, legkomolyabb, ugyanakkor legvisszataszítóbb” könyve. A szerzőnek sok éleslátó, rendkívüli megfigyelési képességről tanulságot tevő állítása van. Korát megelőzően diagnosztizál számos olyan problémát, mely azóta csak erősödött, meghatározóbb lett. Művét szinte folytatni lehetne, hiszen maga a könyv egy felsorolás: annak a listája, hogy a menekülés mi mindenben nyilvánul meg, mi mindenre terjeszti ki mérgező hatását.

Mi jellemzi a menekülés világát? Egy olyan lét, melyben minden szituáció menekülés-helyzet. A menekülés nem csupán jelen van, hanem autonóm létezőként uralja az embert. „Az Isten és az ember közti teret teljesen betölti a menekülés.” (13.) A menekülés minden minőséget mennyiséggé változtat. Struktúrájánál fogva eltávolít a valóságtól, csak lehetőségeket kínál, eltörli a bizonyosságot, a teret, összezavarja az időt, megszünteti a bűnt, az igazságot, a halált. Ebben a

helyzetben „Isten pusztá lehetőségé degradálódott”. (23.)

A menekülés képződménye, szörnyetege mint egy modern ördög, úgy szállja meg az emberiséget. Picard folyamatosan ütközteti a hit világát és a menekülés világát, melyek szögesen ellentétesen működő térként és időként jelennek meg. A hit világa letűnt aranykorként tűnik fel, melyben minden körvonal élesebb, minden bizonyosság szilárdabb volt és minden Isten szerető tekintete előtt zajlott. A hit világa a béke és a biztonság korát jelentette. Éfölött magasodik, mint egy szörnyű, megvalósult antiutópia, a menekülés világa, mely felülírt minden hitet, eltörölt minden biztos pontot. „A lét egésze valamivé válásban oldódik fel.” (35.)

A menekülésben minden mozgékony, minden úton van, az ember mindenhol ott lehet. „Folyton újabb gépezeteket találnak a mozdulatlan mozdíthatóvá tételére.” (41.) A szellem meghasad, az Én darabokra hullik. A világot megfosztják a szeretettől a mozgás érdekében, a szavak elvesztik szilárd jelentésüket. Az ember már csak érzelmek, akarati impulzusok és gondolatok zűrzavaraként, homályos elegyeként létezik, nincs már tere a tartós kapcsolatoknak, a házasságnak, a barátságnak, az elkötelezett hitnek. „A menekülés világában nem a konkrét, hanem az absztrakt emberiség létezik.” (27.) Az absztrakció pedig nem tesz mást, mint kiüresíti a dolgokat.

Látható, hogy Picard világa nagyon sötét. Saját korában semmilyen pozitív változást, semmilyen fejlődést nem lát. Nézetrendszerében mindent a hanyatlás, a menekülés képződményének rombolása határoz meg. Ezzel egyébként saját magának is ellentmond, hiszen a menekülés embe-
rehez társítja a jelenből való kilépés igényét, a szebb múlt, vagy az ígéretes jövő iránti vágyakozás képét. De a menekülés szimbólumrendszere ebben a könyvben mindent felülír.

Picard egész filozófiai rendszerét eköré a hanyatlás köré építi fel. Kiterjeszti a menekülést a nyelvre, a történelemre, a művészetre, a gazdaságra (a gazdasági krízisről kifejtett nézetei például kifejezetten aktuálisak és érdekesek). A világ működési mechanizmusának alapstruktúrájává teszi a menekülést. Ez sok szempontból be is szűkíti a gondolatrendszer mozgásterét. A művészetről alkotott nézetei behatároltak és konzervatívak: a művészetet mint a menekülés világa előli menedéket definiálja. A műalkotás zárt, nyugodt, határok közé szorított. A menekülés ellenpólusaként segít megpihenni az állandóan mozgásban lévő menekülőnek. Így, majdnem száz év távlatából érdemes lehetne ezt a művészet-meghatározást újragondolni, és megnézni, hogyan reagált a művészet a Picard által ábrázolt menekülésre a posztmodern

által, és a nyitott művek megjelenésével. Ahogyan a szerző képelméletét is újra lehetne alkotni az azóta lezajlott folyamatok felől.

Max Picard műve igazán gondolatébresztő. Könyvét egy olyan folyamat kezdetén írta, mely azóta is megállíthatatlanul zajlik. Érdekes módon azonban legtöbb állítása nem veszítette el érvényességét, legfeljebb kiegészítésre szorulhat. Bár a szöveg pesszimizmusa nem annyira megnyerő, mégis fontos kordiagnózis lehet, egy komplexebb kép egyik pólusaként mindenképp megállja a helyét. (Ford. Bruncsák István; *Posticum – Verbum*, Nagyvárad – Kolozsvár, 2015)

FORGÁCH KINGA

GYÖRFI KÁROLY: KERESZTÉNY-ÜLDÖZÉS A 21. SZÁZAD ELEJÉN

„Ma, a 21. században, egyházunk a mártírok egyháza lett” — idézi Ferenc pápát Győrfi Károly a legutóbbi könyvében, amelyben arra a megdöbbentő és sokak számára talán alig hihető tényre mutat rá, hogy napjainkban „a keresztény a legnagyobb üldözött vallási közösség” (35.) és a „vallásüldözések áldozatainak 75 százaléka keresztény”. (37.) A keresztényüldözés — amely már nem egyszerűen keresztényellenességet jelent — számos országot és több százmillió keresztényt érint, akiknek a világ legkülönbözőbb térségeiben eltérő mértékű és intenzitású üldöztetésben van részük.

Győrfi Károly munkájában az Open Doors és a Christen in Not nevű nemzetközi szervezetek rendszeresen közreadott adataira és jelentéseire támaszkodik. Kiindulópontként az Open Doors 2015. évi, a keresztényüldözésben élen járó ötven országot tartalmazó listáját idézi, majd országról országra haladva bemutatja az egyes országokban az elmúlt években tapasztalt és hitelesen dokumentált tragikus eseteket. A lista élén Észak-Korea, Szomália, Irak, Szíria és Afganisztán áll, s az ötven országból negyvenben iszlám szélsőségesek az üldözések elkövetői, de találunk olyan országokat is, ahol nem az iszlám, hanem a hinduizmus (India) vagy a buddhizmus (Mianmar, Srí Lanka) szélsőséges hívei üldözik a keresztényeket. Megdöbbentő, hogy még jelentős keresztény lakossággal rendelkező, sőt keresztény többségű országok muszlimok lakta régióiban is előfordulnak üldözések (Kenya, Nigéria, Fülöp-szigetek). A könyv legterjedelmesebb fejezetében ezekről az erőszakos eseményekről olvashatunk, amelyek skálája a keresztények szabad vallás-gyakorlásának ellehetetlenítésétől és tiltásától egészen a templomaik felgyújtásáig, a börtönbe zárásukig vagy a szülőföldjükről történő elűldözésükig, sőt a meggyilkolásukig terjed.

A tragikus esetek leírásai közben felvillannak előttünk korunk sokszor névtelenségben maradó mártírjainak az arcai, és a szerző joggal hívja fel a figyelmet a szabad világban élő keresztények felelősségére: beszélnünk kell a nyilvánosság előtt a napjainkban szerte a világban zajló keresztényüldözésekről, segítenünk kell és szolidaritást kell vállalnunk üldözött testvéreinkkel. Hiszen ahogyan Pál apostol írja: „Ha szenved az egyik tag, valamennyi együtt szenved vele...” (1Kor 12,26). (Kairosz, Budapest, 2015)

MARTIN ATTILA

MOLNÁR-C. PÁL GYŰJTEMÉNYES KIÁLLÍTÁSA

„A festészet — szent öröm” címmel nyílt 2015. november 4-én kiállítás a 20. századi hazai szakrális festészet kiemelkedő alakja, Molnár-C. Pál (1894–1981) alkotásaiból Budapest XX. kerületében a Pesterzsébeti Múzeum Gaál Imre Galériájában.

Molnár-C. Pál az elsők között, 1928-ban kapott három éves ösztöndíjat a Római Magyar Akadémiára. A harmincas években készült festményei a Római iskola modern stílusjegyeit tükrözik. A kiállítás kisebbik termében több is szerepelt ezen korszak nevezetessé vált fő műveiből. Így például az 1930-ban készült híres *Pulóveres Madonna*, amely párizsi magángyűjteményből került a Magyar Nemzeti Galériába. Ugyanebben az évben festette a művész a Velencei Biennálén rögtön hatalmas sikert arató, egészen különleges *Angyali üdvözlés*, amelynek légiésen karcsú, modern felfogású alakjai mintha a ma emberének üzenének. Ihletett szépségű *Madonna*-ábrázolás több is látható a kiállításon, ahogyan a *Menekülés Egyiptomba* témája is több változatban szerepelt a tárlaton. Festményei színgazdagok, ugyanakkor színalkalmazása leheletfinom. Egészen különleges felfogású az *Utolsó vacsora*, amelyen a megszokott frontális ábrázolás helyett kerek asztal körül ülnek a résztvevők. Az asztal köralakja az univerzumot, az egyetemességet szimbolizálja; az apostolok ruhája élénk színű, nincsenek attribútumaik. Molnár-C. Pál szentjei „közvetlenek, kimondottan társasági lények, saját kora embereit vetítette bibliai szereplőkbe” — írta a művész alkotásairól Szij Rezső. Az 1934-ben Ferenc József díjban részesített, évtizedek óta lappangó híres szárnyas oltár 2010-ben előkerült jobb szárnyán a halaknak prédikáló *Páduai Szent Antal* alakja végtelenül letisztult stílusban, mégis megkapó szépséggel ábrázolja a szentet. A Római iskola letisztult stílusvilágának terméke az 1933-ban festett *Szent Család*. A *Négy evangélista* (1936) képének földöntúli tisztaságát emelte ki a korabeli kritika.

Molnár-C. Pál hazai templomokban látható monumentális nagy műveiről a Belvárosi Nagybaldogasszony főplébánia-templom főoltára (1947) teljesen kidolgozott, kisméretű vázlata adott művészi ízelítőt.

A földszinti nagyterem egyik szuggesztív hatású olajfestménye a *Levétel a keresztről*, amelynek szürreális erejű drámaiságát fokozza, hogy a szereplők mindegyike — nem hangsúlyozottan, de felismerhetően — 20. századi ruhát visel... A terem főfalán a *Menekülés Egyiptomba* monumentális méretű, az 1932. évi Velencei Biennálén is bemutatott változata látható. A Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában lévő alkotás nem rémült földönfutókat ábrázol, nyugalom és belső béke árad a festményről. Bár a táj a korai reneszánsz építészét idézi, a kép modern megjelenése a 21. század emberéhez is egészen közel áll.

Az emeletre vezető lépcsőház falát a művész fametszetei díszítették, köztük több egyházi vonatkozású alkotása: *Szűz Mária eljegyzése*, *Jézus születése*, *Szent István*, *Assisi*.

Az emeleti térben lévő plakátok és a grafikák az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből kerültek bemutatásra. Előbbiek közül kiemelkedik az 1938 májusában Budapesten tartott XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és az ehhez kapcsolódó, a magyar fővárost szimbolizáló gellérthegyi *Szent Gellért szobor* modern hangvételi plakátja. A két világhírű könyvillusztráció-sorozat (*Cellini-önéletrajz*, *Cyrano de Bergerac*) mellett *Szűz Mária*, *Szent István*, illetve *Assisi Szent Ferenc* alakját idéző kiadványok egy-egy művészi illusztrációja is látható volt a vitrinekben.

A kiállítást, amelyet D. Udvary Ildikó és Csillag Péter szervezett, Szűcs György művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum — Magyar Nemzeti Galéria tudományos főigazgató-helyettese nyitotta meg. A tárlat anyaga a budapesti Molnár-C. Pál Múterem-Múzeum és a battonyai Molnár-C. Pál Emlékház gyűjteményére épült, de jelentős képeket kölcsönözött a Magyar Nemzeti Galéria és az esztergomi Keresztény Múzeum. Virág Judit segítségével magántulajdonban lévő fontos alkotások is szerepeltek a kiállításon.

A szívet és lelket melengető tárlatot 2016. január 3-ig lehetett felkeresni. Aki nem látta a kiállítást, és mégis szeretné átélni azt a varázslatot, amit Molnár-C. Pál páratlanul szép és egyedi egyházművészeti képei teremtettek, a budapesti Ménesi úti Molnár-C. Pál Múterem-Múzeum állandó kiállításának megtekintésével vigasztalódhat.

PROHÁSZKA LÁSZLÓ